

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ORTAÖĞRETİM
TÜRK KÜLTÜR VE
MEDENİYET TARİHİ DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMI

2018

İÇİNDEKİLER

1. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖĞRETİM PROGRAMLARI	4
1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI	4
1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ	5
1.2.1. Değerlerimiz	5
1.2.2. Yetkinlikler	6
1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI	8
1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI	9
1.5. SONUÇ	10
2. TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN UYGULANMASI	11
2.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI	11
2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER	12
2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR	16
2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU	18
2.5. TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ DERSİ KİTAP FORMA SAYISI VE KİTAP EBADI	18
3. TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN YAPISI	19
3.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI	19
3.2. DÖRT SAATLİK PROGRAMIN ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	20
3.3. İKİ SAATLİK PROGRAMIN ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	31

Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bir taraftan farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşımla tekrar eden kazanımlara ve açıklamalara, diğer taraftan bütünsel ve bir kerede kazandırılması hedeflenen öğrenme çıktılarına yer verilmiştir. Her iki gruptaki kazanım ve açıklamalar da ilgili disiplinin yetkin, güncel, geçerli ve eğitim öğretim sürecinde hayatla ilişkileri kurulabilecek niteliktedir. Bu kazanımlar ve sınırlarını belirleyen açıklamaları, sınıflar ve eğitim kademeleri düzeyinde değerler, beceriler ve yetkinlikler perspektifinde bütünlük sağlayan bir bakış açısıyla yalın bir içeriğe işaret etmektedir. Böylelikle üst bilişsel becerilerin kullanımına yönlendiren, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan, sağlam ve önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmiş, diğer disiplinlerle ve günlük hayatla değerler, beceriler ve yetkinlikler çevresinde bütünleşmiş bir öğretim programları toplamı oluşturulmuştur.

1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI

Öğretim programları, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır.

Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde aşağıdaki amaçlara ulaşmaya yöneliktir:

1. Okulöncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek
2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak
3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkökulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak.

4. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak.

1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ

Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarmıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arızidir ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir.

1.2.1. Değerlerimiz

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarmıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.

Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. “Eğitim programı”; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri,

ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır.

Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: *adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır.

1.2.2. Yetkinlikler

Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde* (TYÇ) belirlenmiştir. TYÇ sekiz anahtar yetkinlik belirlemekte ve aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

- 1) *Anadilde iletişim*: Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır.
  - 2) *Yabancı dillerde iletişim*: Çoğunlukla ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşmakta olup duygu, düşünce, kavram, olgu ve görüşleri hem sözlü hem de yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi uygun bir dizi sosyal ve kültürel bağlamda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisine dayalıdır. Yabancı dillerde iletişim, aracılık etme ve kültürlerarası anlayış becerilerini de gerektirmektedir. Bireyin yeterlilik seviyesi, bireyin sosyal ve kültürel geçmişi, çevresi, ihtiyaçları ve ilgilerine bağlı olarak dinleme, konuşma, okuma ve yazma boyutları ile farklı diller arasında değişkenlik gösterecektir.
  - 3) *Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler*: Matematiksel yetkinlik, günlük hayatta karşılaşılan bir dizi problemi çözmek için matematiksel düşünme tarzını geliştirme ve uygulamadır. Sağlam bir aritmetik becerisi üzerine inşa edilen süreç, faaliyet ve bilgiye vurgu yapılmaktadır. Matematiksel yetkinlik, düşünme (mantıksal ve uzamsal düşünme) ve sunmanın (formüller, modeller, kurgular, grafikler ve tablolar) matematiksel modlarını farklı derecelerde kullanma beceri ve isteğini içermektedir.
- Bilimde yetkinlik, soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmek amacıyla doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi varlığına ve metodolojiden yararlanma beceri ve arzusuna atıfta bulunmaktadır. Teknolojide yetkinlik, algılanan insan istek ve ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bilgi ve

metodolojinin uygulanması olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojiye yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır.

- 4) *Dijital yetkinlik:* İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.
- 5) *Öğrenmeyi öğrenme:* Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir. Bu yetkinlik, bireyin var olan imkânları tanıyarak öğrenme ihtiyaç ve süreçlerinin farkında olmasını ve başarılı bir öğrenme eylemi için zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır. Yeni bilgi ve beceriler kazanmak, işlemek ve kendine uyarlamak kadar rehberlik desteği aramak ve bundan yararlanmak anlamına da gelir. Öğrenmeyi öğrenme, bilgi ve becerilerin ev, iş yeri, eğitim ve öğretim ortamı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılması ve uygulanması için önceki öğrenme ve hayat tecrübelerine dayanılması yönünde öğrenenleri harekete geçirir.
- 6) *Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler:* Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.
- 7) *İnisiyatif alma ve girişimcilik:* Bireyin düşüncelerini eyleme dönüştürme becerisini ifade eder. Yaratıcılık, yenilik ve risk almanın yanında hedeflere ulaşmak için planlama yapma ve proje yönetme yeteneğini de içerir. Bu yetkinlik, herkesi sadece evde ve toplumda değil işlerine ait bağlam ve şartların farkında olabilmeleri ve iş fırsatlarını yakalayabilmeleri için aynı zamanda iş hayatında desteklemekte; toplumsal ve ticari etkinliklere girişen veya katkıda bulunan kişilerin ihtiyaç duydukları daha özgün bilgi ve beceriler için de bir temel teşkil etmektedir. Etik değerlerin farkında olma ve iyi yönetişimi desteklemeyi de kapsar.
- 8) *Kültürel farkındalık ve ifade:* Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin öneminin takdiridir.

1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI

Hiçbir insan bir başkasının birebir aynısı değildir. Bu sebeple öğretim programlarının ve buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme sürecinin “herkese uygun”, “herkes için geçerli ve standart olması” insanın doğasına terstir. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi şarttır. Öğretim programları bu açıdan bir yol göstericidir. Öğretim programlarından ölçme değerlendirmeye ait bütün unsurları içermesini beklemek gerçekçi bir beklenti olarak değerlendirilemez. Eğitimde çeşitlilik; birey, eğitim düzeyi, ders içeriği, sosyal ortam, okul imkânları vb. iç ve dış dinamiklerden ciddi şekilde etkilendiği için, ölçme ve değerlendirme uygulamalarının etkililiğini sağlamada öncelik öğretim programlarından değil öğretmen ve eğitim uygulayıcılarından beklenir. Bu noktada özgünlük ve yaratıcılık öğretmenlerden temel beklentidir.

Bu bakış açısından hareketle öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yön veren ilkeleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Ölçme ve değerlendirme çalışmaları öğretim programının tüm bileşenleri ile azami uyum sağlamalı, kazanım ve açıklamaların sınırları esas alınmalıdır.
2. Öğretim programı, ölçme sürecinde kullanılabilecek ölçme araç ve yöntemleri açısından uygulayıcılara kesin sınırlar çizmez, sadece yol gösterir. Ancak tercih edilen ölçme ve değerlendirme araç ve yönteminde, gereken teknik ve akademik standartlara uyulmalıdır.
3. Eğitimde ölçme ve değerlendirme uygulamaları eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır ve eğitim süreci boyunca yapılır. Ölçme sonuçları tek başına değil izlenen süreçlerle birlikte bütünlük içinde ele alınır.
4. Bireysel farklılıklar gerçeğinden dolayı bütün öğrencileri kapsayan, bütün öğrenciler için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek uygun değildir. Öğrencinin akademik gelişimi tek bir yöntemle veya teknikle ölçülüp değerlendirilmez.
5. Eğitim sadece “bilme (düşünce)” için değil, “hissetme (duygu)” ve “yapma (eylem)” için de verilir; dolayısıyla sadece bilişsel ölçümler yeterli kabul edilemez.
6. Çok odaklı ölçme değerlendirme esastır. Ölçme ve değerlendirme uygulamaları öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilir.
7. Bireylerin ölçme ve değerlendirmeye konu olan ilgi, tutum, değer ve başarı gibi özellikleri zamanla değişebilir. Bu sebeple söz konusu özellikleri tek bir zamanda ölçmek yerine süreç içindeki değişimleri dikkate alan ölçümler kullanmak esastır.

1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde insanın çok yönlü gelişimsel özelliklerine dair mevcut bilimsel bilgi ve birikim dikkate alınarak bütün bileşenler arasında ahengi dikkate alan harmonik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda bazı temel gelişim ilkelerine değinmek yerinde olacaktır.

Öğretim programları, insan gelişiminin belirli bir dönemde sonlanmadığı ve gelişimin hayat boyu sürdüğü ilkesi ile hazırlanmıştır. Bu sebeple öğretim programlarında, her yaş döneminde bireylerin gelişim özelliklerini dikkate alarak destekleyici önlemler alınması önerilmektedir.

Gelişim, hayat boyu sürse de tek ve bir örnek yapıda değildir. Evreler hâlinde ilerler ve her evrede bireylerin gelişim özellikleri farklıdır. Evreler de başlangıç ve bitişleri açısından homojen değildir. Bu sebeple programlar olabildiğince bunu göz önünde bulunduran bir hassasiyetle yapılandırılmıştır. Programların amaçlarını ve kazanımlarını gerçekleştirme sürecinde gerekli uyarlamaların öğretmen tarafından yapılması beklenir.

Gelişim dönemleri ardışık ve değişmeyen bir sıra izler. Her evrede olup bitenler takip eden evreleri etkiler. Öte yandan bu ardışıklık belirli yönelimlerle karakterize edilir: basitten karmaşığa, genelden özele ve somuttan soyuta doğru gelişim gibi. Program geliştirme sürecinde söz konusu yönelimler hem bir alandaki yeterliliği oluşturan kazanım ve becerilerin ön şart ve ardıllığı noktasında dikkate alınmış hem de sınıflar düzeyinde derslerin dağılımlarında ve birbirleriyle ilişkilerinde göz önünde bulundurulmuştur.

Öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâlinindedir. Söz gelimi dil gelişimi düşünce gelişimini etkiler ve düşünce gelişiminden etkilenir. Bu sebeple öğretmenlerden, öğrencinin edindiği bir kazanımın, gelişimde başka bir alanı da etkileyeceğini dikkate alması beklenir.

Öğretim programları bireysel farklılıklara ilişkin hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Kalıtsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan bireysel farklılıklar ilgi, ihtiyaç ve yönelme açısından da kendini belli eder. Öte yandan bu durum bireylerarası ve bireyin kendi içindeki farklılıkları da kapsar. Bireyler hem başkalarından farklılık gösterir hem de kendi içindeki özellikleri ile farklıdır. Örneğin bir bireyin soyut düşünme yeteneği güçlü iken aynı bireyin resim yeteneği zayıf olabilir.

Gelişim hayat boyu sürmekle birlikte bu gelişimin hızı evrelere göre değişkendir. Hızın yüksek olduğu zamanlar gelişim açısından riskli ve kritik zamanlardır. Bu sebeple öğretmenlerin gelişim hızının yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin durumuna daha duyarlı davranması beklenir. Söz gelimi ergenlik dönemi kimlik edinimi için kritik dönemdir ve eğitim bu dönemde kimlik edinimini destekleyici sosyal etkileşimleri artırır ve yönetir.

1.5. SONUÇ

Elimizdeki programları güncelleme sürecinde hangi işlemlerden ve aşamalardan geçtiğimiz üzerine bilgi vermek de yerinde olacaktır. Bu bağlamda:

- Farklı ülkelerin son yıllarda benzer gerekçelerle yenilenip güncellenen öğretim programları incelenmiş,
- Yurt içinde ve yurt dışında eğitim öğretim ve programlar üzerine yapılan akademik çalışmalar taranmış,
- Başta Anayasamız olmak üzere ilgili mevzuat, kalkınma planları, hükûmet programları, şûra kararları, siyasi partilerin programları, sivil toplum kuruluşları ve sivil araştırma kurumları tarafından hazırlanan raporlar vb. dokümanlar analiz edilmiş,
- Millî Eğitim Bakanlığı programlar ve öğretim materyalleri daire başkanlıkları tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla öğretmen ve yöneticilerin programlar ve haftalık ders çizelgelerine yönelik görüşleri toplanmış,
- İllerden gelen her bir branşla ilgili zümre raporları incelenmiş,
- Branşlara yönelik açık uçlu sorulardan oluşan ve elektronik ortamda erişime açılan anket verileri derlenmiş,
- Eğitim fakültelerimizin branşlar ölçeğinde hazırladıkları raporlar incelenmiş,

Bütün görüş, öneri, eleştiri ve beklentiler, Bakanlığımızın ilgili birimlerinden uzman personel, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan çalışma gruplarınca değerlendirilmiştir.

Yapılan tespitler doğrultusunda öğretim programlarımız gözden geçirilip güncellenmiş ve yenilenmiştir. Programların uygulanmasına 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibarıyla topyekûn geçilecek ve sonrasında yapılacak izleme değerlendirme sonuçlarına göre yine gerekli güncellemeler yapılacaktır. Böylelikle programlarımızın gelişmelerle ve bilimsel, sosyal, teknolojik vb. ihtiyaçlarla koşutluğunun sürekliliği sağlanmış olacaktır.

TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN UYGULANMASI

2.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI

Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Dersi kendi kültürünü ve medeniyetini iyi tanıyan, ona sahip çıkma ve onu geliştirme şuuruna sahip nesillerin yetişmesine katkı sağlamak üzere hazırlanmıştır. Tarih eğitimi almış, kendi milletinin tarihteki başarılarını öğrenmiş genç nesiller; tarihsel olay, olgu, gelişmelere neden olan durumları dönemin şartlarını dikkate alarak değerlendirebilir, bunların günümüze yansımalarını eleştirel bir gözle yorumlayabilir ve analiz edebilirler. Bugünü oluşturan ve geleceğin şekillendirilmesine katkı sağlayan insanların, olayların, fedakârlıkların, çatışmaların ve dayanışmaların millî kimlik ve vatandaşlık bilincinin oluşmasına etkileri hakkında bilgi sahibi olurlar.

Orta Asya'da doğan, İslamiyet'in kabulü ile gelişim süreci devam eden, Osmanlı Devleti ile tüm dünyaya yayılan, Türkiye Cumhuriyeti devleti ile günümüze taşınan kültürel değerlerimizin gelecek nesillere aktarılmasında Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi dersinin önemi büyüktür.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak hazırlanan Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Dersi Öğretim Programıyla öğrencilerin;

- 1) Geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında tarihin sadece siyasi değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanları kapsadığını kavrayarak tarihin öznesinin insan ve onun zaman içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetler olduğunu anlamaları,
- 2) Türk tarihini ve Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak tarihî ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde sorumluluk almaları,
- 3) Cumhuriyet Dönemi'nde meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin Türk kültür ve medeniyet tarihine katkılarını kavramaları,
- 4) Millî kimliğin oluşumunu, bu kimliği oluşturan unsurları ve millî kimliğin korunmasının gerekliliğini kavramaları,
- 5) Geçmiş ve bugün arasında bağlantı kurarak millî birlik ve beraberliğin önemini kavramaları,
- 6) Türk milletinin dünya kültür ve uygarlığının gelişmesindeki yerini ve insanlığa katkılarını kavramaları,
- 7) Farklı dönem, mekân ve kişilere ait toplumlar arası idarî, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz ederek bu etkileşimin günümüze yansımalarını değerlendirmeleri,

- 8) Kendi kültür değerlerine bağlı kalarak farklı kültürlerle etkileşimde bulunmaya yönelik olumlu tutum geliştirmeleri amaçlanmaktadır.

2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER ¹

Tarih biliminin doğası ve tarihçilerin çalışma yöntemlerine dayanan bu beceriler; öğrencilerin tarihsel kavramlar ile geçmişteki olayları, olguları, gelişmeleri, kişileri, yerleri ve ilişkileri kendi özgün bağlamları çerçevesinde ele alıp analiz ederek kavramalarını sağlamaya yönelik kapasite ve yeterlilikleri ifade eder. Tarihsel düşünme becerileri aynı zamanda; öğrencilerin kronolojik olarak akıl yürütmelerine, geçmişteki olay ve olgular arasında neden-sonuç bağlantıları kurmalarına, sosyal yapılar, kurumlar ve siyasi teşekküllerin zaman içerisinde geçirdikleri değişimleri ile süreklilik arz eden özelliklerini kavramalarına, geçmişteki olay ve olguları güncel olay ve olgularla ilişkilendirmelerine olanak sağlamayı amaçlar. Tarihsel düşünme becerileri aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Kronolojik Düşünme Becerisi: Kronolojik düşünme tarih biliminin temelidir. Kronoloji, olayların ne zaman ve hangi sırayla meydana geldiğidir. Öğrencilerin kronoloji becerisi olmadan olaylar arasındaki ilişkileri incelemesi veya tarihteki sebep-sonuç ilişkilerini açıklaması imkânsızdır. Kronoloji, tarihsel düşünmeyi düzenleyen zihinsel bir yapı işlevi görür. Bu becerinin kazandırılmasının ön şartı gün, ay, yıl, dönem, çağ, yüzyıl vb. zaman kavramları ve takvim çeşitleri ile bunlara ait temel kavramların (MÖ, MS, yüzyıl vb.) karşılaştırmalı olarak öğretilmesidir.

Tarihsel Kavrama Becerisi: Tarihsel metinlerin en belirleyici özelliklerinden biri de tarihi olayları tutarlı bir şekilde yeniden düzene koymasidir. Bunun da ötesinde tarihsel metinler; tarihin akışı içerisinde insanların eğilimlerini, karşılaştıkları sorunları, yaşadıkları karmaşık dünyayı açıklama gücüne sahiptirler. Öğrenciler; öykü, biyografi, otobiyografi ve benzeri metinleri anlamak için bu metinleri zihinlerinde canlandırarak okuma yeteneğini geliştirmelidir. Bunu yaparken birey ve grupların niyetlerini, eğilimlerini, değer yargılarını, fikirlerini, umutlarını, şüphelerini, kararlarını, güçlü ve zayıf yanlarını göz önüne almalıdır.

Tarihsel metinleri kavramak ayrıca öğrencilerin tarihsel yaklaşım edinmelerini yani geçmişteki olayları yaşandığı dönemin şartları ve kavramlarıyla ele alarak o dönemi yaşayanların bakış açısıyla inceleyebilmelerini gerektirir. Bunun için öğrenciler; geçmişe ait buluntu, belge, günlük, mektup, sanat eseri, edebi ürün vb. kaynakları incelerken geçmiş bugünün kavram ve normlarıyla değerlendirmekten kaçınmayı öğrenmeli ve olayların meydana geldiği tarihsel bağlamı göz önünde bulundurmalıdırlar. Ayrıca bu önemli kazanımların ötesinde öğrenciler; tarihsel olayları yeniden

¹ Burada yer alan beceri ve yeterliliklerin bir kısmı <http://www.nchs.ucla.edu/history-standards/standards-for-grades-k-4/historical-thinking-standards> adlı İnternet sitesinden özetlenerek tercüme edilmiştir.

açıklayan veya yorumlayan anlatıları da kavrayacak becerileri geliştirmeli, tarihsel akış içinde etkili olmuş güçler arasındaki ilişkiyi ve bu güçlerin olayların gidişatını nasıl etkilediğini analiz edebilmelidir.

Neden-Sonuç İlişkisi Kurma Becerisi: Açık bir şekilde görünmeseler de geçmişteki olay ve olgular bir veya daha fazla boyutuyla birbirleriyle ilişkili olabilmektedir. Bir olayın sonuçları veya oluşturduğu etkiler, başka bir olay veya olgunun ortaya çıkmasına yol açabildiği gibi olayın yönünün veya kapsamının belirlenmesine de sebep olabilmektedir. Öğrencilerin geçmişteki olay ve olgular arasındaki ilişkileri keşfedip bu ilişkileri göz önünde bulundurarak geçmişe bakmaları tarihi bilgiyi kendi özgün bağlamında değerlendirebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Öğrencilerin tarihsel neden-sonuçlar arasındaki ilişkileri belirlemelerine, analiz etmelerine ve değerlendirmelerine olanak sağlanması bir olayın birden fazla sebep ve sonucunun olabileceğini kavramaları açısından da önemlidir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi: Geçmişin her hangi bir kesiminde birden fazla gelişmenin aynı anda meydana geldiği muhakkaktır. Bunların bazıları hızla değişip dönüşürken bazılarının da uzun süreler devam ettiği görülür. Örneğin 1946 yılından itibaren Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçilmesine rağmen aynı dönemde insanların yaşamında çok büyük değişiklikler olmamıştır. Siyasi sistemdeki bu değişim, daha uzun bir süre zarfında toplum hayatını etkilemeye devam etmiştir. Eğer öğrenciler, “1949 yılında Türkiye’de herhangi bir şey olmamıştır.” diyorlarsa bunun nedeni öğrencilerin geçmişi yalnızca bir “olaylar listesi” olarak görüyor olmalarıdır. Değişim ve sürekliliği anlamının yollarından biri sağduyumuza güvenerek hangi dönemlerde hiçbir değişim olmadığına, hangi dönemlerde sınırlı değişimler gerçekleştiğine ve/veya hangi dönemlerde önemli değişimler meydana geldiğine bakmaktır. Değişim ve süreklilik konusunda bir yargıya varmadan önce, geçmişteki iki farklı tarih arasında veya geçmişteki bir zaman ile günümüz arasında nelerin değiştiğini ya da nelerin aynı kaldığını görmemiz gerekir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte yaşanan değişimler ve devam eden durumlar buna örnek olarak gösterilebilir.

Zaman içerisinde meydana gelen değişimleri bazen gelişme veya ilerleme bazen de gerileme veya bozulma olarak nitelendiririz. Tarih içerisindeki değişimlerin geçmişteki ve günümüzdeki farklı örneklerle karşılaştırılmalarına olanak sağlayan örnek olay incelemeleri, metin (mektuplar, gazete haberleri, biyografiler vb.) ve görsel (fotoğraf, film, resim vb.) analizleri bu becerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi: Tarihsel düşünmenin belki de hiçbir boyutu, “tarih yazmak” veya “tarih çalışmak” kadar heyecanlı ve geliştirici değildir. Tarihsel sorgulama; konu hakkındaki kanıtların yeterince zengin olduğu, olayda yer alan insanların konuşturulduğu, olayla ilişkisi olan farklı bakış açıları ve farklı geçmişlere sahip insanların çıkar, inanış ve fikirlerini yansıttığı ölçüde iyi bir sorgulama türüdür. Öğrencilerin bir dokümanı, bir kaydı, arkeolojik bir kalıntıyı veya

tarihsel bir mekânı incelemeleri teşvik edilir. Tarihsel sorgulamaya bir problemin tanımlanmasıyla başlanmalıdır. Metinde sunulan tarihsel anlatının kritik noktalarında sorgulama yapmak gerekmektedir. Bunun için geçmişe ait kanıtlar yardımıyla yani tarihsel dokümanlarla, tanıkların anlatımları, mektuplar, günlükler, buluntular ve fotoğraflarla çalışılmalı, tarihi mekânlara geziler düzenlenmeli ve sözlü tarih çalışmaları yapılmalıdır.

Kanıt temelli öğrenmeye dayanan bu süreçte, öğrencilerin belge veya buluntunun ait olduğu tarihsel dönem hakkındaki bilgileri ve bu konuya ilişkin ulaşabildikleri kaynaklar çok önemlidir. Öğrencilerin ellerindeki kanıtlar, ele alınan konuyla ilgili bir yargıya varmak ya da bir sonuç çıkarmak için bazen yetersiz olabilir. Boşlukları doldurmak, eldeki belgeleri değerlendirmek ve güçlü bir tarihsel anlatı oluşturmak daha kapsamlı bilgiler ve daha geniş bir bakış açısı gerektirir. Bu noktada öğrencilere çeşitli kaynak ve materyallere erişim fırsatı sağlanmalıdır. Bu süreçte öğrenciler; ellerindeki malzemeleri hem gerçek olmaları ve güvenilirlikleri açısından hem de sundukları bilgiler açısından sorgulamayı, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeyi ve elde ettikleri bilgilerden yola çıkarak kendi tarihsel metin ya da anlatılarını oluşturmayı öğrenebilirler. Böylece öğrenciler sorgulamaya dayalı araştırmanın kendi üretkenliklerine katkısını fark edeceklerdir. Yazılı tarihin bir insan yapımı olduğunu ve dolayısıyla geçmiş hakkındaki birçok yargının geçici ve tartışılabilir olduğunu daha iyi anlayacaklardır. Öte yandan dikkatli bir araştırmanın geçmişle ilgili sorunların üzerindeki sis perdesini kaldırabileceğini ve daha önce ortaya atılmış iddiaları çürütebileceğini kavrayacaklardır. Sorgulamaya dayalı tarihsel araştırmaya etkin olarak katılan öğrenciler tarihçilerin geçmişi neden sürekli yeniden yorumladıklarını anlayacaklardır. Yeni yorumların sadece yeni bulunmuş kanıtlar doğrultusunda oluşturulmadığını, sonradan ortaya çıkan bakış açıları ışığında da oluşturulabileceğini öğreneceklerdir.

Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi: Öğrenciler tarihsel metni analitik bir bakış açısıyla inceleyebilen iyi bir tarih okuyucusu olmalıdır. Bunun için öğrencilerin; temel olguyu, doğru cevabı ve en geçerli yorumu bulma konusunda doğru bir bakış açısına sahip olmaları gerekir. Öğrencilere; “Amaca uygun okuyor muyum?”, “Öğrenmek istediğim bu mu?” gibi sorular sordurmak gerekir. Aksi takdirde öğrenciler her tarihsel metinde anlatılanların peşinen doğru ve gerçek olduğunu düşünebilirler. Bu tür sorunlar tarih ders kitaplarının tarihî bilgiyi geleneksel olarak aktarma biçimlerinden de kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarında olgular belirlenmiş bir sonuca doğru sıralı bir şekilde sunulmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için ele alınan her konuyla ilgili birden fazla kaynak kullanmak gerekir. Böylece öğrencinin diğer tarih dokümanlarını ve buluntularını kullanarak geçmişe ilişkin farklı yorumları ve yaklaşımları görmesi mümkün olacaktır.

Tarih genellikle “geçmişte meydana gelen olaylar” olarak tanımlanır ve tarihten bu anlaşılır. Fakat yazılı tarih, sadece geçmişte olan olaylar değil bu olayların neden ve nasıl olduğu hakkında

tarihçi ile olgular arasında gerçekleşen diyalogdur. Öğrenciler, tarihçilerin metinlerini oluştururken farklı olguları kullanabileceklerini ve bu olguları farklı yorumlayabileceklerini kavramalıdır. Tarihsel inceleme veya araştırma belirli bir tarihsel konu hakkındaki iddiaları inceleyip değerlendirerek eldeki kanıtlara dayalı geçici de olsa geçerli sonuçlara ulaşmaktır.

Tarihsel analiz ve yorum yapabilmek için öğrenciler tarihsel kavrama becerilerini kullanmalıdır. Örneğin tarihî bir doküman veya metnin yazarını ya da kaynağını belirleme ve geçerliliğini değerlendirme (tarihsel kavrama becerisi) birbiriyle ihtilaflı tarih metinlerini karşılaştırmanın (tarihsel analiz ve yorum becerisi) ön koşuludur. Analiz yapma, kavrama ile ilgili beceriler üzerine inşa edilerek öğrenciden tarihçinin kanıtlarının ve bu kanıtlardan yola çıkarak yaptığı yorumlarının sağlamlığını değerlendirmesi istenir. İyi yazılmış tarihsel metinler, öğrencilerin tarihte neden sonuç ilişkilerini analiz etmelerini kolaylaştırır. Böylece öğrenci; toplumsal değişimin nasıl olduğunu, insanın eğilimlerinin önemini, süreç ve çıktılar kargaşası içinde insanın amaçlarını ve bunların diğer etkenler tarafından nasıl etkilendiğini analiz edebilir.

Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi: Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinlikleri, öğrencilerin geçmişte insanların kritik anlarda yüz yüze geldiği sorun ve ikilemlerle karşılaşmalarını sağlar. Kritik dönemlerin sorun veya konularıyla yüzleşmek, mevcut alternatifleri analiz etmek, tercih edilmemiş seçeneklerin sonuçlarının ne olacağı hakkında değerlendirmeler yapmak ve bunları tercih edilmiş çözüm yollarının sonuçlarıyla karşılaştırmak öğrencilerin bu konulara ilgisini ve katılımını artıracaktır.

Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinliklerinin iyi seçilmesi, öğrencilerin demokratik vatandaşlık anlayışı geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Böylece öğrenci kamu yönetimi sorunlarını ve ahlaki ikilemleri tanımlar, sorunla ilgisi bulunan ve bu sorunun sonuçlarından etkilenmesi muhtemel olan kişilerin çıkar ve değer yargılarını analiz eder, bu ikilemi çözmek ve alternatif yaklaşımların sonuçlarını değerlendirmek için verileri kullanır, her yaklaşımın ahlaki boyutlarını değerlendirerek kazanç ve kayıplarını karşılaştırır. Böylece tarihsel sorun analizi bağlamında ve tarihsel belgede ortaya konan uzun vadeli sonuçlar ışığında insanların geçmişte uyguladıkları çözüm yollarını değerlendirir.

Geçmiş Geçmişteki İnsanların Bakış Açısıyla Bakabilme Becerisi veya Tarihsel Empati: Birçok öğrenci için geçmiş; bugünden tamamıyla farklı olan, kendilerinden farklı amaç, öncelik ve beklentilere sahip insanların çeşitli faaliyetlerde bulunduğu bir boyuttur. Diğer bir ifadeyle on beşinci yüzyıl Anadolu'sunda bir delikanlı veya genç kız olmak, günümüz Türkiye'sinde yaşayan, hangi modayı takip edeceğini, hangi marka cep telefonu veya ne tür özelliklere sahip bir tablet bilgisayar satın alacağını düşünen ve lise sonrasında eğitimine hangi alanda ve hangi üniversitede devam edeceği hususunda ailesiyle tartışmalara giren bir öğrenci için ne tür anlamlar ifade edebilir? Geçmişin kendi yaşantılarından bu derece uzak ve farklı olduğunu keşfetmek öğrenciler için oldukça zor ancak

üstesinden gelinebilecek bir durumdur. Eğer öğrenciler geçmişteki sosyal yapıların nasıl ortaya çıktığını, bireyler ve grupların hangi değerlere, tutumlara ve inançlara sahip olduklarını ve bütün bunların insan davranışlarını nasıl etkileyip yönlendirdiklerini kavrayabilirlerse geçmiş denilen o farklı dünyanın kapılarını daha da aralayabilirler. Tarihsel empati adı verilen bu beceri sayesinde öğrenciler; tarihî olay, olgu ve durumları anlatıcıların bize aktardıkları doğru, kapsamlı ve değişmez anlatılar biçiminde değerlendirilmesiyle ortaya çıkan anakronik öğrenme tuzaklarından da kurtulabilirler. Tarihsel empati; geçmişteki insanların hayatlarını ve eylemlerini çevreleyip yönlendiren sosyal, kültürel, entelektüel ve duygusal etkenleri anlamak ve geçmiş hakkında bir çıkarım veya değerlendirme yaparken bunları hesaba katmak anlamına gelir. Tarihî bir olayın kahramanı olan insanlar tam anlamıyla birbirlerine zıt inançlara veya dünya görüşlerine dayanarak hareket etmiş olabilirler. Bu yüzden tarihsel empati, geçmişte ve günümüzde birbirlerinden farklılaşan çeşitli dünya görüşlerini, bakış açılarını ve insan faaliyetlerini anlayabilmek için de önemlidir. Her ne kadar empati kavramını içerse de tarihsel empati sadece kendimizi bir başkasının yerine koyarak onun gibi hissetmek, düşünmek ve eylemde bulunmak demek değildir. Bütün bunlara ilave olarak bugündeki bizler ile geçmişteki başkaları arasındaki birçok farklılığı bilmeyi, kavramayı ve hesaba katmayı da gerektirir.

Yukarıdaki beceri ve yeterliliklerin dışında öğretim programı öğrencilerin; geçmişten bugüne yaşanmış önemli olay, olgu ve kırılma noktalarıyla ilgili farkındalığını da geliştirmeyi hedeflemektedir. Tarih derslerinde vurgulanması gereken diğer bir husus da "tarihsel önem"dir. Tarihsel önem, geçmiş anlam ve anlamlandırma amacıyla daha önceki dönemlerde olup bitmiş olay ve durumlar arasından bize ya da bugünde yaşayanlara daha anlamlı ve kıymetli görünenleri belirleyerek onlar üzerinde yoğunlaşma demektir.

2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

- 1) Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi dersinin içeriği ağırlıklı olarak tarihin sadece siyasi değil; ekonomik, sosyal ve kültürel alanları da kapsadığı anlayışı ile ilk Türk devletlerinden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'ni kapsayacak şekilde belirlenmiştir. 11. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders içeriği dikkate alınarak tekrara düşmemek amacıyla sınırlandırılmıştır.
- 2) Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Dersi Öğretim Programı, Türklerde Devlet Teşkilatı, Türklerde Toplum Yapısı, Türklerde Hukuk, Türklerde Ekonomi, Türklerde Eğitim ve Bilim, Türklerde Sanat ve Türklerde Spor başlıkları altında toplam yedi üniteden oluşmaktadır. Devlet teşkilatının yapısı

dikkate alındığında, kurumsal yapının iç içe olması sebebiyle tüm üniteler birbiri ile ilişkilidir.

- 3) Ders işlenişi, öğretim programı içeriğinde yer alan konular doğrultusunda öğrencilere derse ve alana özgü becerileri kazandırmaya ve geliştirmeye yönelik tasarlanmalıdır.
- 4) Ünite kazanımlarının sıralanışında kronoloji temelli anlayış esas alınmıştır. Ünite içeriği; nedensellik ilkesine dayalı kronolojik sıralama, bütüncül bakış açısı, değişim ve süreklilik ile tarihsel algı kazandırabilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu bakımdan kazanımların sıralamasında değişiklik yapılmamalıdır.
- 5) Kültürlerin ve medeniyetlerin oluşumunda kadın ve erkeğin ortak katkısına ve tarihin öznesinin “insan” olduğuna dikkat edilmelidir.
- 6) Öğrencilerin tarih alanında araştırma yaparken tarih biliminin araştırma yöntem ve tekniklerini, tarih bilimine ait kavramları ve tarihsel düşünme becerilerini doğru kullanmaları sağlanmalıdır. Bununla birlikte öğrenciler aktif olarak kütüphanelerden yararlanmalı, dijital kaynaklara yönlendirilmelidir.
- 7) Öğrenciler düzeylerine uygun birinci elden ve ikinci elden kanıtların kullanımına özendirilerek onlara bir tarihçinin çalışma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Bu bağlamda öğrencilerin öğretim programındaki konu ve kazanımlar doğrultusunda tarihsel metinler oluşturmalarına; döneme ait adlandırmaları, tarihsel deyim ve kavramları doğru kullanmalarına dikkat edilmelidir. Ancak öğrencilerden bir tarihçi gibi metin yazmaları beklenmemeli, öğrencilere bu konuda rehberlik yapılmalıdır.
- 8) Ders işlenirken öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine imkân sağlayan okul içi ve okul dışı tarih öğretimi etkinliklerine önem verilmeli; imkânlar ölçüsünde müzelere, tarihî ve kültürel mekânlara gerçek ya da sanal ortamda (tarihî yapılar, anıtlar, müze, kentler, savaş alanları) geziler düzenlenmelidir.

2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU

2.4.1. Ünite, Kazanım Sayısı ve Süre Tablosu (4 Saatlik)

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oranı (%)
Türklerde Devlet Teşkilatı	11	34	24
Türklerde Toplum Yapısı	5	20	14
Türklerde Hukuk	6	21	14
Türklerde Ekonomi	5	21	14
Türklerde Eğitim ve Bilim	5	20	14
Türklerde Sanat	5	20	14
Türklerde Spor	4	8	6
TOPLAM	41	144	100

2.4.2. Ünite, Kazanım Sayısı ve Süre Tablosu (2 Saatlik)

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oranı (%)
Türklerde Devlet Teşkilatı	6	16	22
Türklerde Toplum Yapısı	5	10	14
Türklerde Hukuk	5	10	14
Türklerde Ekonomi	4	10	14
Türklerde Eğitim ve Bilim	5	10	14
Türklerde Sanat	4	8	11
Türklerde Spor	4	8	11
TOPLAM	33	72	100

2.5. TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ DERSİ KİTAP FORMA SAYISI VE KİTAP EBADI

Forma Sayısı*	Kitap Ebadi
18	19,5 cm ve 27,5 cm

*Forma sayısı üst sınır olarak verilmiş olup daha az da olabilir.

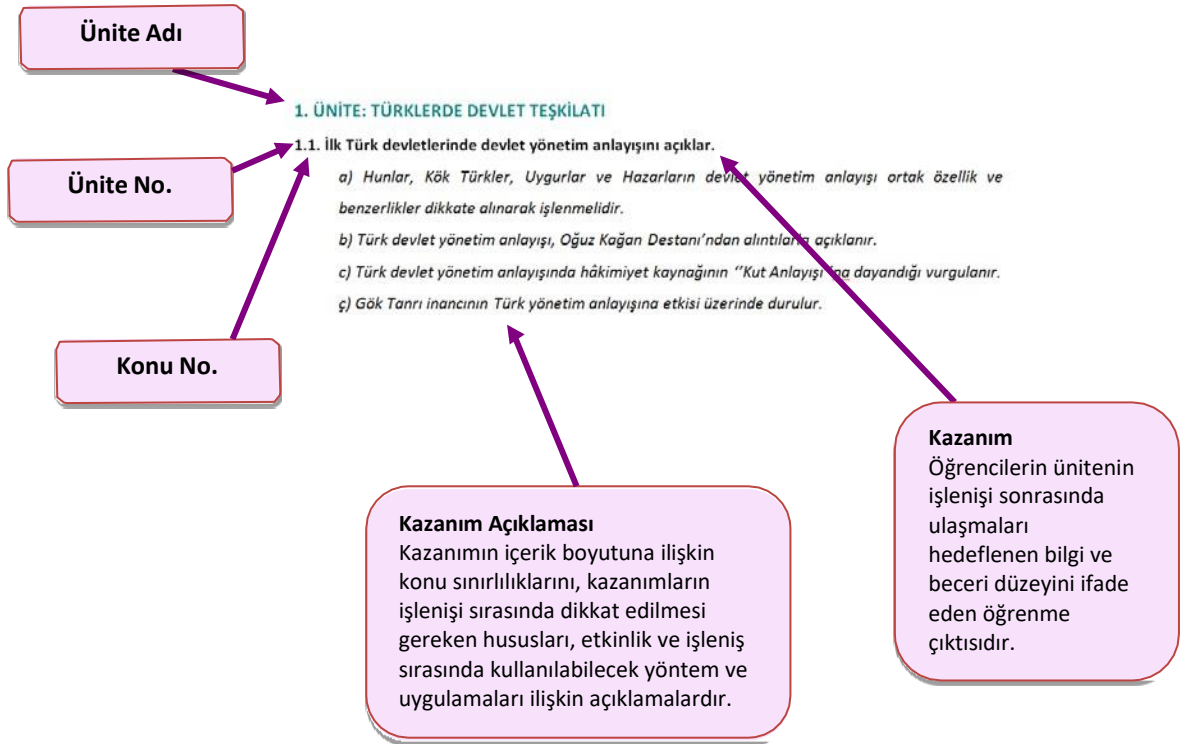
TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI

3.1. PROGRAMIN YAPISI

Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Dersi Öğretim Programı'nda ünite temelli yaklaşım esas alınmıştır. Programda yedi ünite bulunmaktadır.

Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Dersi Öğretim Programı, hem 2 hem de 4 ders saati uygulanabilecek şekilde tasarlanmıştır. Programın 2 ders saati uygulanması durumunda işlenmesi öngörülen kazanım ve açıklamalar, ara kapakla ayrılarak programın arkasında belirtilmiştir.

Ünitelerin yapısı aşağıda şematik olarak sunulmuştur.

3.2. ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI (4 SAATLİK)

1. ÜNİTE: TÜRKLERDE DEVLET TEŞKİLATI

1.1. İlk Türk devletlerinde devlet yönetim anlayışını açıklar.

- a) Hunlar, Kök Türkler, Uygurlar ve Hazarların devlet yönetim anlayışı ortak özellik ve benzerlikler dikkate alınarak işlenir.
- b) Türk devlet yönetim anlayışı, Oğuz Kağan Destanı'ndan alıntılarla açıklanır.
- c) Türk devlet yönetim anlayışında hâkimiyet kaynağının "Kut Anlayışı"na dayandığı vurgulanır.
- ç) Gök Tanrı inancının Türk yönetim anlayışına etkisi üzerinde durulur.
- d) "Kızıl Elma" ve "Türk Cihan Hâkimiyeti" anlayışı Orhun Yazıtları'ndan alıntılara yer verilerek bu anlayışların, Türk devletlerinde geliştirilen uzun vadeli stratejilerin oluşmasına etkilerine değinilir.
- e) İlk Türk devletlerinde hükümdarın özellikleri, görevleri ve kullandığı unvanlar üzerinde durulur.

1.2. İlk Türk devletlerinin teşkilat yapısını kavrar.

- a) Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazarlar Devletlerinin teşkilat yapısı şematik olarak düzenlenir.
- b) Boylar konfederasyonunun ortaya çıkışı, üstlendikleri toplumsal roller, Türk devlet teşkilat yapısına etkileri ve halkın karar verme sürecine katılımı üzerinde durulur.
- c) Ordu teşkilatının yapısına ve önemine değinilir. Ordu-millet ilişkisini sağlayan teşkilatlanmaya dikkat çekilir.
- ç) Türk devlet geleneğinde yönetim, ordu ve coğrafi yönlerin belirlenmesinde kullanılan renkler ve bunların anlamları üzerinde durulur.

1.3. İlk Türk İslam devletlerinde yönetim anlayışını analiz eder.

- a) Hâkimiyet anlayışı ve hâkimiyet sembollerindeki değişim ve süreklilik üzerinde durulur.
- b) İslam inancının Türk yönetim anlayışına etkisi üzerinde durulur.
- c) "Kutadgu Bilig ve Siyasetnâme"den alıntılar yapılarak devlet yöneticilerinde aranan özellikler üzerinde durulur.

1.4. İlk Türk İslam devletleri ile İslam öncesi Türk devletlerinin yönetim anlayışını karşılaştırır.

1.5. İlk Türk İslam devletleri ile İslam öncesi Türk devletlerinin teşkilat yapısını karşılaştırır.

Merkezî teşkilat, taşra teşkilatı ve askerî teşkilattaki değişim vurgulanır.

1.6. Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışını kavrar.

- a) *Osmanlı Devleti'nin yönetim yapısı ve felsefesinin Türk tarihindeki yönetim sistemleri içerisindeki yeri vurgulanır.*
- b) *Yönetim anlayışı ile devlet-halk ilişkisi; "Devlet-i Ebet Müddet", "Devlet-i Aliyye" "Nizam-ı Âlem", "Reâya (halk)", "Tebaa", "Zımmî", "Tevdî-i Emanet" , "Kapı kulları", "İstimâlet", "Kesrette Vahdet" ve "Kanun-ı Kadim(Kanunname-i Âli Osman)" kavramları üzerinden ele alınır.*

1.7. Osmanlı Devleti yönetim anlayışı ile İlk Türk İslam devletlerinin yönetim anlayışını karşılaştırır.

- a) *Osmanlı Devleti yönetim anlayışında uygulanan veraset sistemindeki değişim örneklerle açıklanır.*
- b) *Selçuklu ve Bizans yönetim anlayışlarının Osmanlı Devleti yönetim anlayışındaki etkilerine değinilir.*
- c) *Tanzimat öncesi, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri yönetim anlayışları ile bu dönemlerdeki yöneticilerin nitelik ve görevlerindeki değişim karşılaştırmalı olarak verilir.*
- ç) *Tanzimat ve Meşrutiyet'le birlikte başlayan demokratikleşme süreci ve halkın yönetime katılımı üzerinde durulur.*
- d) *Meşrutiyet Dönemlerinde ortaya çıkan fikir akımlarının gerekçelerine ve bu akımların temsilcilerine değinilir.*

1.8. Osmanlı Devleti'nin teşkilat yapısını kavrar.

- a) *Merkezî teşkilat, taşra teşkilatı ve askerî teşkilatın temel özellikleri ile tarihî süreçte ortaya çıkan değişiklikler üzerinde durulur.*
- b) *Osmanlı savaş organizasyonunun planlaması, ekonomisi, lojistik, insan kaynağı yönlerine değinilir.*
- c) *II. Mahmut Dönemi'ne, Tanzimat ve Meşrutiyet'le birlikte devlet teşkilatlanması ve ordu yapısında meydana gelen değişimin gerekçelerine değinilir.*
- ç) *Kanuni ve Şarlıken Dönemlerinde Osmanlı ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun devlet ve ordu teşkilatı ana hatlarıyla karşılaştırılır.*
- d) *I. Murat, II. Mehmet, I. Süleyman ve II. Mahmut'un öne çıkan yönlerini vurgulayan kısa biyografilerine yer verilir.*

1.9. Değişim ve süreklilik açısından Osmanlı devlet teşkilatı ile İlk Türk İslam devletlerinin devlet teşkilatını karşılaştırır.

Osmanlı klasik dönemi Divan-ı Hümayun ile Selçuklulardaki Divan-ı Saltanat işlevleri açısından karşılaştırılır.

1.10. Yeni Türk devletinde yönetim anlayışında meydana gelen değişimi siyasi açıdan değerlendirir.

- a) *Ulus devlet yapısına geçiş süreci sebepleriyle açıklanır.*
- b) *Saltanatın kaldırılma gerekçeleri ele alınır.*
- c) *I ve II. Meclisin milletvekili yapısı ve halkı temsil etme gücü günümüzle ilişkilendirilerek verilir.*

1.11. Cumhuriyetin ilanı ile devlet teşkilatında meydana gelen değişimi analiz eder.

2. ÜNİTE: TÜRKLERDE TOPLUM YAPISI

2.1. İlk Türk devletlerinde toplumsal yapının temel özelliklerini açıklar.

- a) *Hun, Kök Türk ve Uygurların toplumsal yapısı döneme ait olaylar ve metinlerden alıntı yapılarak açıklanır.*
- b) *Sosyal yapıda, oğuş, urug, boy (bod), bodun ve il (devlet) kavramları üzerinde durulur.*
- c) *Aile ve devlet arasındaki ilişki “devlet baba” kavramı üzerinden ele alınır.*
- ç) *“Ailenin önemi”, “ocak”, “anne-baba-çocuk ilişkisi”, “gelin, güvey (evlenme gelenekleri)”, “yeme-içme” ve “giyim-kuşam” konularını ele alan metinlerden alıntılara yer verilir.*
- d) *Türk toplum yapısında kadının üstlendiği roller üzerinde durulur.*
- e) *Eski Türk inancının toplum yapısına etkisi vurgulanır.*
- f) *İlk Türk devletlerinde önemli günler törenler ve kutlamalara değinilir.*

2.2. İlk Türk İslam devletlerinde toplumsal yapıyı oluşturan unsurları kavrar.

- a) *Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerindeki sosyal yapı örneklerle ele alınır.*
- b) *İslamiyet öncesi Türk devletleri ile İlk Türk İslam devletlerindeki sosyal yapı karşılaştırılır.*
- c) *Oğuz boylarının yaptıkları göçler sonucunda farklı kültürlerle gerçekleştirilen etkileşimlerin sosyal yapıya etkilerine değinilir.*
- ç) *İlk Türk İslam devletlerinde kadının konumu günümüz ile ilişkilendirilerek ele alınır.*
- d) *Selçuklular Dönemi’ndeki Hasan Sabbah, Haşhaşîlik, Babaîlik gibi inanç temelli toplumsal olaylar günümüzdeki olaylarla ilişkilendirilir.*

2.3. Osmanlı Devleti'nde sosyal yapının şekillenmesinde etkili olan unsurları kavrar.

- a) *Osmanlı toplumunda "Millet Sistemi" bir arada yaşama ve farklılıklara saygı anlayışı çerçevesinde ele alınır.*
- b) *İskân ve istimâlet politikalarının Osmanlı toplumuna olan etkisi günümüzle ilişkilendirilerek ele alınır.*
- c) *Vakıfların işleyişi ve vakıflar aracılığıyla gerçekleşen faaliyetler ile vakıfların toplum hayatındaki önemi üzerinde durulur.*
- ç) *Osmanlı mahalle anlayışına, aile hayatı, günlük hayat, misafirperverlik, evlenme, doğum ve ölüm temaları çerçevesinde günümüzle ilişkilendirilerek değinilir.*
- d) *Döneme ait minyatürler ve seyahatnameler üzerinden Osmanlı toplumunda yeme içme kültürü, eğlence ve festivallere değinilir.*
- e) *Toplumda yardımlaşma ve dayanışma anlayışıyla kurulan kurumlardan bîmaristan ve imarethaneye değinilir. Bu kurumlar değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki benzeri işlevler gören kurumlarla ilişkilendirilir.*
- f) *Osmanlı Devleti'nin farklı etnik ve dinî unsurlara karşı tutumu ile Endülüs'te Müslüman ve Yahudilere karşı izlenen politikanın karşılaştırılması sağlanır.*

2.4. Tanzimat sonrası Osmanlı toplumsal hayatında meydana gelen değişimleri analiz eder.

- a) *Batı tarzı hayat ve kültürün Osmanlı toplumuna etkisine değinilir.*
- b) *Değişen hayat biçiminin giyim, yeme içme kültürü, gündelik hayat ve mekânlara yansımaları; fotoğraf, gravür, resim ve o döneme ait edebî eserlerden yararlanılarak ele alınır.*
- c) *Toplumda yardımlaşma ve dayanışma anlayışıyla kurulan kurumlardan Dârülaceze ve dârüleytam ile engellilerin bakımına yönelik kurulan kurumlara değinilir. Bu kurumlar değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki benzeri işlevler gören kurumlarla ilişkilendirilir.*
- ç) *93 Harbi ve Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya yapılan göçlerin toplumsal yapıya etkisi günümüz Türkiye'sine yapılan göçlerle bağlantı kurularak ele alınır.*

2.5. Meşrutiyet Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi'ni toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikler açısından karşılaştırır.

- a) *Kanun-i Esasi, 1921, 1924 Anayasalarındaki vatandaşlık olgusu ve gayrimüslimlerin statüsü karşılaştırmalı olarak ele alınır.*
- b) *Tarımsal üretimdeki artışın refaha etkisi ve köylerden kentlere göç, şehirleşme, şehirlerde oluşan yeni sosyal sınıflar, üretim ve eğitime dayalı ortaya çıkan yeni zengin ve aydın sınıfların edindikleri sosyal statülere döneme ait edebî eserlerden örnekler verilerek değinilir.*
- c) *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetleri günümüzle değişim ve süreklilik açısından ilişkilendirilir.*

3. ÜNİTE: TÜRKLERDE HUKUK

3.1. İlk Türk devletlerindeki hukukî yapının özelliklerini açıklar.

- a) Hun, Kök Türk ve Uygurlarda hukukî yapı ile ilgili temel kavramlar (töre, yargu, yargan) üzerinde durulur.
- b) Yasa ve törenin kaynakları ve temel ilkeleri ilk Türk devletlerine ait sözlü kaynaklardan yararlanılarak verilir.
- c) İlk Türk devletlerindeki adalet anlayışı (bireysel haklar, insan-devlet ilişkisi, liyakat, cezalandırma, eşitlik) üzerinde durulur.

3.2. Türk devletlerindeki hukuk anlayışını, İslamiyet'in kabulünden önceki ve sonraki dönemleri esas alarak karşılaştırır.

- a) İlk Türk İslam devletlerinde uygulanan şerî ve örfi hukuk sistemi değişim ve süreklilik açısından ele alınır.
- b) Divan-ı Mezalim kurumunun yapısı, işleyişi ve önemi üzerinde durulur.
- c) Türk devlet geleneğindeki adalet anlayışı "Kutadgu Bilig"den alıntılarla verilir.
- ç) İlk Türk İslam devletlerindeki hukuk anlayışı Cengiz Yasası ile karşılaştırılır.

3.3. Osmanlı Devleti Klasik Dönemi hukuk sisteminde meydana gelen değişimleri analiz eder.

- a) Osmanlı'da örfi hukuk sisteminin gelişimi kanunnâme (umumi kanunnâmeler, sancak kanunnâmeleri, hususî kanunnâmeler) ve adâletnâme örnekleri üzerinden ele alınır.
- b) Adli fonksiyonları açısından Divan-ı Mezalim ile Divan-ı Hümayun karşılaştırılır.
- c) Adalet sistemi içerisinde kadıların yeri ve önemine değinilir.
- ç) Ahidnâme ve fermanlardan alıntılarla Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'in adalet anlayışına değinilir.
- d) Osmanlı Devleti'nde uygulanmakta olan şerî ve örfi hukukun birbirini tamamladığı vurgulanır.

3.4. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı hukuk sisteminde meydana gelen değişimleri analiz eder.

3.5. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı Devleti hukuk sisteminde meydana gelen değişimi vatandaşlık hakları açısından değerlendirir.

Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı vatandaşlık hukukundaki değişim açısından karşılaştırılır.

3.6. Cumhuriyet Dönemi'nde hukuk alanında meydana gelen değişimleri temel hak ve özgürlükler açısından değerlendirir.

1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları temel hak ve özgürlükler açısından karşılaştırılır.

4. ÜNİTE: TÜRKLERDE EKONOMİ

4.1. İlk Türk devletlerindeki ekonomik yapıyı açıklar.

- a) Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazar devletlerinin ekonomik yapıları üzerinde durulur.
- b) Orta Asya coğrafyasının ekonomik faaliyetlere etkisine değinilir.
- c) Yerleşik hayatın ekonomi anlayışında meydana getirdiği değişim vurgulanır (Uygurlar örneği üzerinden).
- ç) İlk Türk devletlerinin ticari faaliyetleri kullanılan paralardan örnekler verilerek açıklanır.
- d) Türk devletlerinin ticari faaliyetleri işlenirken ticaret kervanları, İpek Yolu ve Kürk Yolu'na değinilir.

4.2. İlk Türk İslam devletlerindeki ekonomik yapıyı açıklar.

- a) Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerinin ekonomik yapıları üzerinde durulur.
- b) İlk Türk İslam devletlerinin ticari faaliyetleri, kullanılan paralardan örnekler verilerek ele alınır.
- c) İktâ sistemi ve ahilik teşkilatının ekonomik hayattaki rolleri üzerinde durulur.
- ç) Ahiliğin meslek etiği ile günümüzdeki ticari hayata ait etik değerler örneklerle karşılaştırılır.
- d) Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticareti geliştirmek için aldığı önlemlere değinilir.
- e) Ribat, han ve kervansarayların ekonomideki rolü üzerinde durulur.
- f) İkinci Türk Beylikleri Dönemi'nde Anadolu'da ticari hayattaki gelişmelere değinilir.

4.3. Osmanlı Devleti'nin klasik dönemindeki ekonomik yapısını açıklar.

- a) Osmanlı Devleti'nin üretim ve arz yönlü ekonomi anlayışı gerekçeleriyle açıklanır.
- b) Kanunnâme-i İhtisab-ı Bursa'dan seçilen örnekler üzerinden Osmanlı ekonomisi ile ilgili temel kavram, unsur ve uygulamalara (lonca, gedik hakkı, Kapalıçarşı, kapanlar ile narh ve standardizasyon) değinilir.
- c) Dönemin köylü, tüccar ve zanaatkârının ekonomik faaliyetleri hakkında metinlere yer verilir.
- ç) Osmanlı Dönemi'nde üretimin devamlılığını sağlamaya yönelik alınan tedbirler üzerinde durulur.
- d) Coğrafi Keşifler, sömürgecilik ve kapitülasyonların Osmanlı ekonomisine etkilerine değinilir.
- e) İstatistik ve grafiklerden yararlanarak Osmanlı Devleti'ndeki ticaret yolları, ithal ve ihraç edilen maddeler ile sanayi kolları üzerinde durulur.

- f) Vakıf sistemi ve işleyişinin toplumsal dayanışma ve iktisadi refaha katkıları günümüz örnekleriyle ilişkilendirilerek ele alınır.
- g) Osmanlının ekonomi anlayışı ile eş zamanlı olarak Avrupa devletlerinin ekonomi anlayışı ana hatlarıyla karşılaştırılır.

4.4. XVII. yüzyıl sonrası Osmanlı ekonomik yapısını kavrar.

- a) Üretim yapısındaki çözümlenin iç ve dış nedenleri kanıtlar (tarihsel metinler, istatistiki veriler) üzerinden ele alınır.
- b) Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde uygulanan para politikası ve taşıyış üzerinde durulur.
- c) Tımar sisteminden mukataa ve malikâne sistemine geçişin etkisi ele alınır.
- ç) Avrupa'da başlayan Sanayi İnkılabı'nın Osmanlı ekonomisine etkilerine değinilir.
- d) "Düyun-u Umumîye"nin kuruluşu ve işleyişinin Osmanlı Devleti'ne ekonomik etkileri üzerinde durulur.
- e) Batıda ekonomik yaklaşımdaki değışimlere (merkantilizm ve makyavelizm) karşın Osmanlı ekonomik sisteminin durağanlığının nedenleri ve sonuçları örneklerle ele alınır.

4.5. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ekonomik yapı ve yaklaşımları kavrar.

- a) Lozan Antlaşması'nın ekonomik bağlayıcılığı ve ülke ekonomisine etkileri vurgulanır.
- b) Bu dönemde millî ekonomi modelinin oluşturulma gerekçeleri örneklerle ele alınır.
- c) 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Türk toplumuna etkilerine örnek olaylar üzerinden değinilir.
- ç) Bu dönemde tarım ve sanayi alanında gerçekleştirilen gelişmeler, istatistikî veriler ve grafikler yardımıyla ele alınır.
- d) Ekonomik bağımsızlık açısından Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan iktisadi yapı ve yaklaşımlar ile yapılan uygulamalar (Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı gibi) üzerinde durulur.

5. ÜNİTE: TÜRKLERDE EĞİTİM VE BİLİM

5.1. İlk Türk devletleri dönemi eğitim ve bilim faaliyetlerini açıklar.

- a) Hun, Kök Türk ve Uygurların eğitim ve bilim faaliyetleri örnekler üzerinden ele alınır.
- b) Konargöçer ve yerleşik hayatta uygulanan eğitim sistemi Kök Türk ve Uygur örneği üzerinden ele alınır.
- c) On İki Hayvanlı Türk takvimi örneğinden yola çıkılarak ilk Türk devletlerinde bilim anlayışına yer verilir.
- ç) Uygurlar Dönemi eğitim ve bilim faaliyetleri (alfabe, matbaa, kâğıt) ele alınır.

5.2. İlk Türk İslam devletlerinde eğitim ve bilim alanındaki faaliyetleri açıklar.

- a) Karahanlı, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletlerindeki eğitim ve bilim faaliyetleri örneklerle ele alınır.
- b) Cami/mescit, ribat, tekke ve zaviyelerin eğitimdeki rolüne değinilir.
- c) Nizamiye Medreselerinin kuruluş amacı ve işlevleri ele alınır.
- ç) Ahiliğin mesleki eğitimdeki rolüne yer verilir.
- d) Yusuf Has Hâcip'in "Kutadgu Bilig" ve Kaşgarlı Mahmud'un "Dîvan-ı Lügati't-Türk" örnekleri üzerinden İlk Türk İslam devletlerindeki eğitim ve bilim anlayışı, Türkçeye verilen öneme değinilir.
- e) Dönemin öne çıkan bilim insanlarının (Farabî, El Hazini, Bîrunî, İbni Sina, Harezmi) bilime katkılarına yer verilir.
- f) Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi üzerinden İlk Türk İslam devletlerinde tıp alanındaki gelişmelere değinilir.

5.3. Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı'daki eğitim ve bilim faaliyetlerini kavrar.

- a) Mahalle/sıbyan mektepleri, medrese, Enderun, harem ve şehzadegân mekteplerinin işlevi ve bu kurumlarda verilen eğitim üzerinde durulur.
- b) Sahn-ı Seman Medreseleri üzerinden Osmanlıdaki yüksek eğitimin önemine değinilir.
- c) Osmanlı Devleti'nde bilimsel faaliyetleriyle öne çıkan bilim insanlarının çalışmalarına kısaca yer verilir.
- ç) Osmanlı eğitim sistemindeki bozulmalar döneme ait örnek metinler üzerinden ele alınır.
- d) Ali Kuşçu, Tycho Brahe ve Kepler'in biyografilerinden yararlanılarak Osmanlı Devleti ve Avrupa'da bilimsel faaliyetlere verilen önem mukayese edilir.

5.4. Tanzimat sonrasında Osmanlı eğitim sisteminde meydana gelen gelişmeleri kavrar.

- a) Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde Batı tarzı okullaşma süreci (rüştîye, idadî, Dârülfünun, Dârülmualimât, Mekteb-i Hukuk ve Sanayi-i Nefise Mektepleri) ele alınır.
- b) II. Abdülhamit Dönemi'nde eğitim alanında yapılan çalışmalar ile bu dönemde yapılan yenilik ve uygulamaların Cumhuriyet Dönemi'ne etkileri vurgulanır.
- c) Osmanlı Devleti'ndeki azınlık ve yabancı okullar ile bu okulların faaliyetlerine yer verilir.

5.5. Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim ve bilim alanında gerçekleşen gelişmeleri analiz eder.

- a) Cumhuriyet Dönemi'nde açılan eğitim kurumlarından hareketle eğitim alanındaki değişimler ele alınır.
- b) Cumhuriyet Dönemi'nde bilimsel faaliyetleriyle öne çıkan bilim insanlarının çalışmalarına kısaca değinilir.

6. ÜNİTE: TÜRKLERDE SANAT

6.1. İlk Türk devletlerinde yaşam biçiminin sanata etkilerini açıklar.

- a) Güncel bulgulardan hareketle Hun, Kök Türk ve Uygurlardaki sanat anlayışı ve sanat dalları (maden, halı, minyatür, çini sanatı, resim, müzik, heykel, tiyatro, hayvan üslubu, çadır sanatı) üzerinde durulur.
- b) Türklerdeki toplumsal hayat ve dinî inanışın sanata etkileri üzerinde durulur.
- c) İlk Türk devletlerindeki anıt mezar mimarisine değinilir.
- ç) İlk Türk devletlerinde şehir mimarisi (kent, ordu, uluş, balık) üzerinde durulur.
- d) Türk sanat ve mimarisinde kullanılan renklerin, sembollerin ve motiflerin ifade ettikleri anlamlar değişim ve süreklilik açısından ele alınır.

6.2. İslamiyet'in kabulü ile birlikte İlk Türk İslam devletlerinde sanat anlayışında meydana gelen değişim ve gelişimi kavrar.

- a) Karahanlı, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletleri üzerinde durulur.
- b) İslamiyet'in kabulü ile birlikte inancın sanata (maden işlemeciliği, halı, minyatür, çini, hat, süsleme ve tezhip) ve mimariye (kale, şehristan, saray, medrese, ribat, kervansaray, camii, türbe, kümbet) yansımaları seçilen örnekler üzerinden ele alınır.
- c) İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türk sanat ve mimarisinde kullanılan renklerin, sembollerin ve motiflerin ifade ettikleri anlamlara değinilir.

6.3. Osmanlı sanatının kendine has özelliklerini analiz eder.

- a) Hüküm sürdüğü coğrafyadaki kültür ve sanat mirasının Osmanlı sanatına etkileri üzerinde durulur.
- b) Dönemin güzel sanatları ve sanatsal çeşitliliği örnekler (müzik, edebiyat, görsel sanatlar vb.) üzerinden ele alınır.
- c) Dönemin mimari eserlerinin özelliklerine örnek eserler üzerinden değinilir. Eserlerin mimarları kısaca tanıtılır.
- ç) Devlet yöneticilerinin Osmanlı sanatının gelişimine katkıları örneklerle vurgulanır.
- d) Aile hayatı ile konut arasındaki ilişki ve bunun mimariye yansımaları örneklerden yararlanılarak ele alınır.
- e) Osmanlı ve Batı sanatının karşılıklı etkileşimine değinilir.

6.4. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte sanat anlayışında meydana gelen değişimleri değerlendirir.

- a) Cumhuriyet Dönemi'nde mimari, heykel, resim ve müzik örnekler üzerinden ele alınır.
- b) Müzikte batılılaşma ve yeni eğilimler üzerinde durulur.
- c) Dönemin mimarî eserlerinin estetik yönü üzerinde durulur.

6.5. Kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılmasının önemini kavrar.**7. ÜNİTE: TÜRKLERDE SPOR****7.1. İlk Türk devletlerinde yapılan spor faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin sosyal hayata etkilerini açıklar.**

- a) Türklerin geleneksel spor dallarının (çevgan, okçuluk, binicilik, güreş, cirit, mızrak, mangala, gökbörü, kızbörü, koşu, tepük ve avcılık) işlev ve amaçları üzerinde durulur.
- b) İlk Türk devletlerinde sporun eğitime, toplumsal dayanışmaya, ahlaka (karakter eğitimi) etkisi üzerinde durulur.

7.2. İlk Türk İslam devletlerinde sporun toplumsal hayattaki yerini kavrar.

- a) İlk Türk İslam devletlerinde yapılan sportif faaliyetler ile bunların amaç ve işlevlerine değinilir.
- b) İlk Türk İslam devletleri döneminde sporun sosyal hayata etkileri üzerinde durulur.

7.3. Osmanlı Devleti Dönemi'nde sporun toplumsal hayattaki yerini analiz eder.

- a) Osmanlı Devleti Dönemi'nde yapılan sportif faaliyetler ile bunların amaç ve işlevlerine değinilir.
- b) Osmanlı Devleti Dönemi'nde sporun sosyal hayata etkileri üzerinde durulur.

7.4. Sporun ve sportif faaliyetlerin önemini değerlendirir.

- a) Atatürk'ün görüş ve faaliyetleri bağlamında Cumhuriyet Dönemi'ndeki spor faaliyetlerine değinilir.
- b) Sporun bireysel ve toplumsal etkilerine değinilir.

**TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI**

2 DERS SAATİ

3.3. ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI (2 SAATLİK)

1. ÜNİTE: TÜRKLERDE DEVLET TEŞKİLATI

1.1. İlk Türk devletlerinde devlet yönetim anlayışını açıklar.

- a) “Kızıl Elma” ve “Türk cihan hâkimiyeti” anlayışı Orhun Yazıtları’ndan alıntılarla verilir.
- b) İlk Türk devletlerinde hükümdarın özellikleri, görevleri ve kullandığı unvanlar üzerinde durulur.

1.2. İlk Türk devletlerinin teşkilat yapısını kavrar.

- a) Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazarlar Devletlerinin teşkilat yapısı şematik olarak düzenlenir.
- b) Boylar konfederasyonunun ortaya çıkışı ve üstlendikleri toplumsal roller üzerinde durulur.
- c) Ordu teşkilatının yapısına ve önemine değinilir. Ordu-millet ilişkisini sağlayan teşkilatlanmaya dikkat çekilir.

1.3. İlk Türk İslam devletlerinde yönetim anlayışını analiz eder.

- a) “Kutadgu Bilig” ve “Siyasetname”den alıntılar yapılarak devlet yöneticilerinde aranan özellikler üzerinde durulur.
- b) Karahanlı, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerinin teşkilat yapısı şematik olarak verilir.

1.4. Osmanlı Devleti’nin yönetim anlayışını kavrar.

- a) Osmanlı Devleti’nin yönetim yapısına değinilir.
- b) Osmanlı Devleti’nin yönetim anlayışında uygulanan veraset sistemindeki değişim örneklerle açıklanır.
- c) Tanzimat öncesi, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde yönetim anlayışında meydana gelen değişimlere değinilir.

1.5. Osmanlı Devleti’nin teşkilat yapısını kavrar.

Merkezî teşkilat, taşra teşkilatı ve askerî teşkilatın temel özellikleri ile tarihî süreçte ortaya çıkan değişiklikler üzerinde durulur.

1.6. Yeni Türk devletinde yönetim anlayışında meydana gelen değişimi siyasi açıdan değerlendirir.

- a) Ulus devlet yapısına geçiş süreci sebepleriyle açıklanır.
- b) Saltanatın kaldırılma gerekçeleri ele alınır.
- c) I ve II. Meclisin milletvekili yapısı ve halkı temsil etme gücü günümüzle ilişkilendirilerek verilir.

2. ÜNİTE: TÜRKLERDE TOPLUM YAPISI

2.1. İlk Türk devletlerinde toplumsal yapının temel özelliklerini açıklar.

- a) Sosyal yapıda, oğuş, urug, boy (bod), bodun ve il (devlet) kavramları üzerinde durulur.
- b) Türk toplum yapısında kadının üstlendiği roller üzerinde durulur.
- c) Eski Türk inancının toplum yapısına etkisi vurgulanır.
- ç) İlk Türk devletlerinde önemli günler törenler ve kutlamalara değinilir.

2.2. İlk Müslüman Türk devletlerinde toplumsal yapıyı oluşturan unsurları kavrar.

Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerindeki sosyal yapı örneklerle ele alınır.

2.3. Osmanlı Devleti'nde sosyal yapının şekillenmesinde etkili olan unsurları kavrar.

- a) Vakıfların toplum hayatındaki önemi üzerinde durulur.
- b) Osmanlı mahalle anlayışına, aile hayatı, günlük hayat, misafirperverlik, evlenme, doğum, ölüm temaları çerçevesinde günümüzle ilişkilendirilerek değinilir.
- c) Döneme ait minyatürler ve seyahatnameler üzerinden Osmanlı toplumunda yeme içme kültürü, eğlence ve festivallere değinilir.
- ç) Toplumda yardımlaşma ve dayanışma anlayışıyla kurulan kurumlardan bîmaristan ve imarethaneye değinilir. Bu kurumlar değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki benzeri işlevler gören kurumlarla ilişkilendirilir.

2.4. Tanzimat sonrası Osmanlı toplumsal hayatında meydana gelen değişimleri analiz eder.

- a) Batı tarzı hayat ve kültürün Osmanlı toplumuna etkisine değinilir.
- b) 93 Harbi ve Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya yapılan göçlerin toplumsal yapıya etkisi günümüz Türkiye'sine yapılan göçlerle bağlantı kurularak ele alınır.

2.5. Meşrutiyet Dönemleri ile Cumhuriyet Dönemi'ni toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikler açısından karşılaştırır.

- a) Kanun-i Esasi, 1921, 1924 Anayasalarındaki vatandaşlık olgusu ve gayrimüslimlerin statüleri karşılaştırmalı olarak ele alınır.
- b) Tarımsal üretimdeki artışın refaha etkisi ve köylerden kentlere göç, şehirleşme, şehirlerde oluşan yeni sosyal sınıflar, üretim ve eğitime dayalı ortaya çıkan yeni zengin ve aydın sınıfların edindikleri sosyal statülere döneme ait edebî eserlerden örnekler verilerek değinilir.

3. ÜNİTE: TÜRKLERDE HUKUK

3.1. İlk Türk devletlerindeki hukukî yapının özelliklerini açıklar.

a) Hun, Kök Türk ve Uygurlarda hukuki yapı ile ilgili temel kavramlar (töre, yargu ve yargan) ve ilkeler üzerinde durulur.

b) İlk Türk devletlerindeki adalet anlayışı (bireysel haklar, insan-devlet ilişkisi, liyakat, cezalandırma ve eşitlik) üzerinde durulur.

3.2. Türk devletlerindeki hukuk anlayışını, İslamiyet'in kabulünden önceki ve sonraki dönemleri esas alarak karşılaştırır.

a) İlk Türk İslam devletlerinde uygulanan şerî ve örfî hukuk sistemi değişim ve süreklilik açısından ele alınır.

b) Türk devlet geleneğindeki adalet anlayışı "Kutadgu Bilig"den alıntılarla verilir.

3.3. Osmanlı Devleti Klasik Dönemi hukuk sisteminde meydana gelen değişimleri analiz eder.

Osmanlı'da örfî hukuk sisteminin gelişimi kanunnâme (umumi kanunnâmeler, sancak kanunnâmeleri, hususî kanunnâmeler) ve adâletnâme örnekleri üzerinden ele alınır.

3.4. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı hukuk sisteminde meydana gelen değişimleri ve yansımalarını analiz eder.

a) Osmanlı hukuk sistemindeki ikili yapının (Şeriye ve Nizamiye Mahkemeleri) ortaya çıkışı ve sonuçları üzerinde durulur.

b) Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı vatandaşlık hukukundaki değişim açısından karşılaştırılır.

3.5. Cumhuriyet Dönemi'nde hukuk alanında meydana gelen değişimi temel hak ve özgürlükler açısından değerlendirir.

1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları temel hak ve özgürlükler açısından karşılaştırılır.

4. ÜNİTE: TÜRKLERDE EKONOMİ

4.1. İlk Türk devletlerindeki ekonomik yapıyı açıklar.

a) Orta Asya coğrafyasının ekonomik faaliyetlere etkisine değinilir.

b) Türk devletlerinin ticari faaliyetleri işlenirken ticaret kervanları, İpek Yolu ve Kürk Yolu'na değinilir.

4.2. Türk-İslam devletlerindeki ekonomik yapıyı açıklar.

a) İktâ sistemi ve ahilik teşkilatının ekonomik hayattaki rolleri üzerinde durulur.

b) Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticareti geliştirmek için aldığı önlemlere değinilir.

4.3. Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısını ve bu yapıdaki değişimleri açıklar.

- a) Osmanlı ekonomik yapısını oluşturan temel unsurlar (lonca, gedik hakkı, Kapalıçarşı ve kapanlar) üzerinde durulur.
- b) Dönemin köylü, tüccar ve zanaatkârının ekonomik faaliyetleri hakkında metinlere yer verilir.
- c) Coğrafi Keşifler, Kapitülasyonlar ve Sanayi İnkılabı'nın Osmanlı ekonomisine etkilerine değinilir.
- ç) "Düyun-u Umumiye"nin kuruluşu ve işleyişinin Osmanlı Devleti'ne ekonomik etkileri üzerinde durulur.

4.4. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ekonomik yapı ve yaklaşımları kavrar.

- a) Bu dönemde millî ekonomi modelinin oluşturulma gerekçeleri örneklerle ele alınır.
- b) Ekonomik bağımsızlık açısından Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan iktisadi yapı ve yaklaşımlar ile yapılan uygulamalar (Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı gibi) üzerinde durulur.

5. ÜNİTE: TÜRKLERDE EĞİTİM VE BİLİM**5.1. İlk Türk devletleri dönemi eğitim ve bilim faaliyetlerini açıklar.**

Hun, Kök Türk ve Uygurların eğitim ve bilim faaliyetleri örnekler üzerinden ele alınır.

5.2. İlk Türk İslam devletlerinde eğitim ve bilim alanındaki faaliyetleri açıklar.

- a) Karahanlı, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerindeki eğitim ve bilim faaliyetleri örneklerle ele alınır.
- b) Nizamiye Medreselerinin kuruluş amacı ve işlevleri ele alınır.
- c) Dönemin öne çıkan bilim insanlarının (Farabî, El Hazini, Bîrunî, İbni Sina, Harezmi) bilime katkılarına yer verilir.

5.3. Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı'daki eğitim ve bilim faaliyetlerini kavrar.

- a) Mahalle/sıbyan mektepleri, medrese, Enderun mektebi, harem ve şehzadegân mekteplerinin işlevi ve bu kurumlarda verilen eğitim üzerinde durulur.
- b) Sahn-ı Seman Medreseleri üzerinden Osmanlıdaki yüksek eğitimin önemine değinilir.

5.4. Tanzimat sonrasında Osmanlı eğitim sisteminde meydana gelen gelişmeleri kavrar.

- a) Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde Batı tarzı okullaşma süreci (rüştîye, idadî, Dârülfünun, Dârülmualimât, Mekteb-i Hukuk ve Sanayi-i Nefise Mektepleri) ele alınır.
- b) II. Abdülhamit Dönemi eğitim alanındaki faaliyetlere değinilir ve bu dönemde yapılan yenilik ve uygulamaların Cumhuriyet Dönemi'ne etkileri vurgulanır.
- c) Osmanlı Devleti'ndeki azınlık ve yabancı okullar ile bu okulların faaliyetlerine yer verilir.

5.5. Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim ve bilim alanında gerçekleşen gelişmeleri analiz eder.

Cumhuriyet Dönemi'nde açılan eğitim kurumlarından hareketle eğitim alanındaki değişimler ele alınır.

6. ÜNİTE: TÜRKLERDE SANAT**6.1. İlk Türk devletlerinde yaşam biçiminin sanata etkilerini açıklar.**

- a) Güncel bulgulardan hareketle Hun, Kök Türk ve Uygurlardaki sanat anlayışı üzerinde durulur.*
- b) Türk sanat ve mimarisinde kullanılan renklerin, sembollerin ve motiflerin ifade ettikleri anlamlar değişim ve süreklilik açısından ele alınır.*

6.2. İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türk-İslam devletlerinde sanat anlayışında meydana gelen değişim ve gelişimi kavrar.

İslamiyet'in kabulü ile birlikte inancın sanata (maden işlemeciliği, halı, minyatür, çini, hat, süsleme ve tezhip) ve mimariye (kale, şehristan, saray, medrese, ribat, kervansaray, camii, türbe, kümbet) yansımaları seçilen örnekler üzerinden ele alınır.

6.3. Osmanlı sanatının kendine has özelliklerini analiz eder.

- a) Hüküm sürdüğü coğrafyadaki kültür ve sanat mirasının Osmanlı sanatına etkileri üzerinde durulur.*
- b) Dönemin güzel sanatları (müzik, edebiyat ve görsel sanatlar) ve sanatsal çeşitliliği örnekler üzerinden ele alınır.*
- c) Osmanlı ve Batı sanatının karşılıklı etkileşimine değinilir.*

6.4. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte sanat anlayışında meydana gelen değişimleri değerlendirir.

Cumhuriyet Dönemi'nde mimari, heykel, resim ve müzik alanındaki gelişmeler örnekler üzerinden ele alınır.

7. ÜNİTE: TÜRKLERDE SPOR**7.1. İlk Türk devletlerinde yapılan spor faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin sosyal hayata etkilerini açıklar.**

Türklerin geleneksel spor dallarının (çevgan, okçuluk, binicilik, güreş, cirit, mızrak, mangala, gökbörü, kızbörü, koşu, tepük ve avcılık) işlev ve amaçları üzerinde durulur.

7.2. İlk Türk İslam devletlerinde sporun toplumsal hayattaki yerini kavrar.

İlk Türk İslam devletlerinde yapılan sportif faaliyetler ile bunların amaç ve işlevlerine değinilir.

7.3. Osmanlı Dönemi'nde sporun toplumsal hayattaki yerini analiz eder.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde yapılan sportif faaliyetler ile bunların amaç ve işlevlerine değinilir.

7.4. Sporun ve sportif faaliyetlerin önemini değerlendirir.

Atatürk'ün görüş ve faaliyetleri bağlamında Cumhuriyet Dönemi'ndeki spor faaliyetlerine değinilir.

